

Prof. dr hab. Jan Sikora
Katedra Polityki Regionalnej
Instytut Ekonomii i Finansów
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani mgr Natalii Dominiak pt.: „Determinanty rozwoju turystyki w gminach nadmorskich”, napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Brelik, prof. ZUT oraz dr inż. Moniki Jaworskiej jako promotora pomocniczego. Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wydział Ekonomiczny, Szczecin 2024.

Uwagi wstępne

Niniejsza recenzja napisana została na podstawie pisma Przewodniczącego Rady Dyscypliny Naukowej Ekonomia i finanse, podpisanego przez Panią dr hab. Katarzynę Chebę, prof. ZUT z dnia 04.04. 2024 roku.

Recenzowana rozprawa doktorska obejmuje 327 stron. Zgodnie z spisem treści składa się z wykazu skrótów, wprowadzenia, pięciu rozdziałów, zakończenia i wniosków, bibliografii, w tym aktów prawnych i innych źródeł, spisu tabel, rycin oraz załączników. W pracy zamieszczono 47 tabel, 52 ryciny, 8 załączników w postaci tabel zawierających szczegółową analizę statystyczną badanych problemów oraz kwestionariusz wywiadu pogłębionego. W bibliografii uwzględniono 432 pozycje literatury zwartej i czasopiśmienniczej, w tym 30 pozycji obcojęzycznych, 11 źródeł internetowych. W końcowej części rozprawy wykazano także 24 aktów prawnych oraz 22 inne źródła.

Wybór problematyki badawczej

Turystyka w ujęciu ekonomicznym jest ważną działalnością przyczyniającą się do rozwoju społeczno-gospodarczego wielu krajów, regionów oraz lokalnych obszarów. Łączy się z różnymi urządzeniami i środkami, które obsługują ruch turystyczny, zaspakajają potrzeby człowieka skierowane na dobra i usługi turystyczne. W gospodarce turystycznej należy zatem brać pod uwagę szereg czynników określających jej stronę popytową i podażową.

Recenzowana praca doktorska dotyczy analizy ilościowo-jakościowej czynników wpływających w większym zakresie na podaż turystyczny niż na popyt w gminach nadmorskich.

Wybór problematyki badawczej należy uznać za trafny i w pełni uzasadniony z punktu widzenia dyscypliny naukowej, jaką jest ekonomia i finanse. Autorka podjęła się zbadania trudnego problemu naukowego, mającego znaczące wartości poznawcze i praktyczne w ekonomii turystyki w skali lokalnej.

Uzasadniając wybór tematu badań, Doktorantka trafnie wskazała na podstawowe przesłanki realizacji własnych badań teoretyczno-empirycznych. Są nimi:

- potrzeba obiektywnej oceny stanu rozwoju turystyki na danym obszarze oraz ustalenia jej wpływu na rozwój lokalny;
- potrzeba uwzględnienia w badaniach naukowych ścisłej relacji gospodarki turystycznej z realizowanymi nakładami inwestycyjnymi, w tym z funduszami Unii Europejskiej;
- potrzeba ukazania wpływu funduszy Unii Europejskiej na rozwój zagospodarowania turystycznego w badanych gminach;
- potrzeba stworzenia klasyfikacji czynników będących stymulatorami rozwoju turystyki w gminach nadmorskich;
- potrzeba uwzględnienia i wykorzystania tzw. „renty położenia” w rozwoju turystyki na badanym terenie.

Powyższe podstawowe przesłanki, moim zdaniem, w pełni uzasadniają w ujęciu teoretycznym i empirycznym wybór tematu dysertacji doktorskiej.

Cel, hipotezy i metody badawcze

Celem głównym pracy, stwierdza Doktorantka, „jest teoretyczno-empiryczna identyfikacja czynników determinujących rozwój turystyki w gminach nadmorskich oraz ich analiza komparatywna” (s.13). Rozwinięciem celu głównego są sformułowane cele szczegółowe. Jest ich sześć:

- „Zidentyfikowanie czynników wpływających na rozwój turystyki – przegląd koncepcji.

- Zaprojektowanie autorskiego zestawu kryteriów badania rozwoju turystyki w gminach nadmorskich.
- Dokonanie typologii gmin nadmorskich ze względu na poziom rozwoju turystyki w regionie.
- Określenie dysproporcji w strukturze społeczno-gospodarczej gmin nadmorskich.
- Zdiagnozowanie struktury ekonomicznej gmin nadmorskich.
- Rozpoznanie relacji pomiędzy rozwojem społeczno-gospodarczym gmin a rozwojem turystyki w tych gminach” (s.13).

W ramach celu głównego i celów szczegółowych pracy Autorka sformułowała cztery hipotezy badawcze:

- „Renta położenie nie determinuje rozwoju społeczno-gospodarczego gmin nadmorskich.
- Istnieje związek pomiędzy poziomem rozwoju turystyki w gminach a poziomem absorpcji funduszy UE i wielkością nakładów inwestycyjnych.
- Walory naturalne nie stanowią bariery rozwoju ekonomicznego gmin nadmorskich.
- Rozwój turystyczny zależny jest od rozwoju społeczno-gospodarczego w gminie” (s.13).

Cel główny i cele szczegółowe oraz przyjęte hipotezy badawcze Doktorantka przeanalizowała i zweryfikowała w poszczególnych rozdziałach swojej dysertacji, wykorzystując odpowiednią literaturę i wyniki własnych badań empirycznych. W badaniach zastosowane zostały dobrze dobrane metody badawcze o charakterze jakościowym i ilościowym. Posłużyła się:

- metodą analizy literatury przedmiotu (krajowej i zagranicznej);
- metodą analizy materiałów wtórnych w postaci publikacji Banku Danych Lokalnych, Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Sportu i Turystyki. Publikacjami były roczne sprawozdania finansowe budżetów badanych gmin. Wykorzystane zostały także dokumenty Najwyższej Izby Kontroli oraz bazy danych publikowane przez instytucje zagraniczne (EUROSTAT, UNWTO, OECD i inne).

Przeprowadzając własne badania empiryczne (badania pierwotne) Autorka posłużyła się metodą sondażu diagnostycznego (przy czym metoda ta nie została wymieniona w pracy), w ramach której zastosowała technikę kwestionariusza wywiadu elektronicznego i telefonicznego. Badaniami objęto osoby reprezentujące władze jednostek samorządu terytorialnego. Z całej badanej populacji, tj. 55 gmin badania ankietowe przeprowadzone zostały w 48 gminach. Okres realizacji tych badań obejmował III i IV kwartał 2022 roku i I kwartał 2023 roku.

Autorka w swojej dysertacji w szerokim zakresie wykorzystwała również metody wielowymiarowej analizy statystycznej, w tym wskaźniki zagospodarowanie turystycznego Baretja i Deferta, test Shapiro-Wilka, korelację liniową Pearsona, korelację rang Spearmana, współczynnik V Cramera, metodę miar rozwoju Hellwiga.

Oceniając stronę metodyczną pracy, pragnę podkreślić, że jest ona poprawna. W analizie przeważają treści ilościowe nad opisem i refleksją o charakterze jakościowym. Uwagi jakie mogę skierować do Doktorantki w zakresie metodycznym, to że:

- bardzo ograniczona jest literatura i jej wykorzystanie dotycząca metod badawczych w naukach społecznych (Apanowicz J., Żelazo M.);
 - Autorka wyróżnia zakresy badań i analizy tylko w układzie podmiotowym, przedmiotowym, przestrzennym, a zabrakło zakresu czasowego. Rozwój bowiem, także turystyki odnosi się do konkretnych przedziałów czasowych;
 - w pracach naukowych rozdział nie powinien kończyć się ryciną, wykresem, tabelą (ryc. 1.5.).
- W części końcowej rozdziału w celu zachowania ciągłości treści, należałoby nawiązać do problemów zawartych w rozdziale następnym.

Struktura i treść rozprawy doktorskiej

Recenzowana praca doktorska, jak już zaznaczono w uwagach wstępnych, merytorycznie składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów oraz zakończenia i wniosków. Kolejność poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów ogólnie jest poprawna.

We wprowadzeniu Autorka zawarła krótką charakterystykę genezy turystyki i jej znaczenia społeczno-gospodarczego w gminach. Określiła cel pracy, przedstawiła hipotezy badawcze oraz strukturę dysertacji. Należy zauważyć, że we wprowadzeniu oraz na innych stronach (s. 9, 10, 260) Autorka pisze, że praca doktorska składa się z sześciu rozdziałów. Spis treści i cała dysertacja zawierają analizę tematu opisaną w pięciu rozdziałach. Na stronach 7 i 46 Doktorantka pisze: „W pracy uwzględniono głównie ekonomiczne, techniczne, polityczne i środowiskowe” czynniki rozwoju turystyki. Pominięte zostały czynniki społeczne, które jednak w badaniach i analizach były brane pod uwagę (np. podrozdział 3.2.1 oraz 4.3.3 – rola regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych).

Aktualnie nie funkcjonuje określenie ekonomika turystyki (s.8). W wyniku dyskusji na ostatnim Zjeździe Ekonomistów Polskich zrezygnowano z nazwy ekonomika (ekonomika

rolnictwa, ekonomika transportu itp.). Wskazano na nazwę ogólnie obowiązującą, tj. ekonomia. Dlatego też obowiązuje ekonomia turystyki, ekonomia rolnictwa itp.

Rozdział pierwszy pt.: „Metodyczne podstawy badań” zawiera charakterystykę celu głównego, celów szczegółowych, hipotez i identyfikację problemu badawczego (1.1.). Przedstawiono w nim zakres terytorialny badań (1.2.), wybór metod klasyfikacyjnych i narzędzi do badań (1.3.) oraz schemat postępowania badawczego (1.4.). Ocenę tego rozdziału zawarłem we wcześniejszym fragmencie recenzji, zatytułowanym „Cel, hipotezy i metody badawcze”.

W rozdziale drugim „Uwarunkowania rozwoju turystyki – ujęcie przestrzenne”, Autorka na podstawie literatury scharakteryzowała istotę rozwoju turystyki (podrozdział 2.1.), przestrzeń i uwarunkowania jej rozwoju (2.2.), przestrzeń turystyczną (2.3.), z uwzględnieniem potencjału turystycznego w ujęciu przestrzennym (2.3.1.) oraz wybranych aspektów ekologicznych i zrównoważonego rozwoju potencjału turystycznego (2.3.3).

Oceniając rozdział pragnę podkreślić, że napisany jest dobrze. Doktorantka na podstawie właściwie dobranej literatury przedmiotu opracowała własne propozycje podziału zasobów strukturalnych potencjału turystycznego (ryc. 2.1.), podziału Polski na regiony turystyczne w układzie chronologicznym (tab. 2.2.) oraz na kryteria, zakres i metody prowadzonych badań nad potencjałem turystycznym w Polsce (tab. 2.3.). Zwróciła uwagę na aspekty ekologiczne i zrównoważonego rozwoju turystyki.

W rozdziale trzecim pt.: „Ekonomiczno-społeczne aspekty rozwoju turystyki na świecie i w Polsce” Autorka omówiła udział turystyki krajowej w strukturze gospodarczej na świecie, scharakteryzowała czynniki rozwoju turystyki, dzieląc je na społeczne, gospodarcze, w tym ekonomiczne i środowiskowe. W końcowej części rozdziału przedstawiła wybrane aspekty polityki turystycznej.

Oceniając rozdział pragnę podkreślić, że jest to część pracy o charakterze teoretyczno-empirycznym, bowiem Doktorantka wykorzystwała odpowiednią literaturę przedmiotu oraz przeprowadziła kwerendę danych statystycznych z materiałów wtórnych, tj. opracowań i raportów GUS, UE, OECD, BDL i innych. Przykładem analizy ilościowej są obliczenia własne Autorki zawarte w 10. tabelach i 25. rycinach. Rozdział ten prezentuje wysoki poziom merytoryczny analizy ekonomiczno-społecznej znaczenia turystyki w rozwoju gospodarczym Polski i innych krajów.

W końcowej części rozdziału trzeciego jest stwierdzenie, że w skali lokalnej, gminnej podmiotami polityki turystycznej są samorządy terytorialne, których działania skierowane są na rozwój gospodarki turystycznej oraz budowanie aktywnej współpracy (s. 132).

Problematykę poświęconą roli samorządu terytorialnego w rozwoju turystyki w gminach nadmorskich zawarto w rozdziale czwartym. W podrozdziale 4.1. „Samorząd terytorialny jako podmiot zarządzania lokalnego w gminie”, Autorka omówiła pojęcie, strukturę, funkcje i znaczenie samorządu terytorialnego oraz jego zadania. W podrozdziale 4.2. przedstawiła zaangażowanie gminy w rozwój turystyki (tab. 4.3.).

Wskazując na logiczną strukturę rozdziału czwartego, w dalszej kolejności przedstawiona została analiza instrumentów oddziaływania gmin nadmorskich na procesy rozwoju turystyki. Doktorantka wyróżniła instrumenty planistyczne, organizacyjne, administracyjno-prawne, promocyjne, w tym rolę regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych oraz instrumenty finansowe. Odnośnie instrumentów planistycznych szczegółowo przedstawione zostały ich rodzaje stosowane w badanych gminach w 2020 roku (tab. 4.4.). Z analizy materiału empirycznego wynika, że w dużej części plany związane z rozwojem turystyki i promocją zawarte są w strategiach rozwoju lokalnego lub strategiach rozwoju gminy. Nieliczne gminy posiadają odrębną strategię rozwoju turystyki (s.155).

Uważam, że w celu uzupełnienia charakterystyki tego tematu, warto byłoby w pracy, wykorzystując metodę studium przypadku, szczegółowiej przeanalizować taką strategię rozwoju turystyki z wybranej gminy.

Słabiej natomiast Doktorantce udało się przedstawić instrumenty organizacyjne i administracyjno-prawne rozwoju turystyki w gminach nadmorskich (podrozdział 4.3.2.). W tabeli 4.5. na podstawie literatury zawarte zostały ogólne formy współpracy samorządowej w zakresie gospodarki turystycznej. Zabrakło szczegółowego odniesienia problemu do badanych gmin.

Nieco lepiej scharakteryzowane zostały instrumenty promocyjne, w tym rola regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych (podrozdział 4.3.3.). W oparciu o literaturę Autorka krótko omówiła istotę regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych. Następnie sporządziła tabelę (tab. 4.7.) uwzględniającą stowarzyszenia, organizacje, grupy i związki działające na rzecz promocji turystyki w gminach nadmorskich. Uważam, że jest to temat ważny w rozwoju gospodarki turystycznej. Wskazane zatem byłoby ukazanie konkretnych osiągnięć oraz stosowanych form promocji przez niektórych lokalnych stowarzyszeń.

Dobrze przedstawione zostały instrumenty finansowe oddziaływania samorządów gmin nadmorskich na rozwój turystyki (podrozdział 4.3.4.). Instrumenty te łączą się z polityką budżetową i dotyczą dochodów oraz wydatków gminy. Doktorantka przeprowadziła własne obliczenia źródeł i wysokość dochodów badanych gmin oraz obliczenia wysokości ich wydatków na turystykę i sferę okołoturystyczną (tab. 4.9. i 4.11.).

Z wydatkami gmin łączą się ich wydatki na inwestycje infrastruktury turystycznej. Zagadnienie to w zadawalającym ujęciu ilościowo-jakościowym zostało opisane w podrozdziale 4.4., zatytułowanym „Inwestycje gminne, w tym finansowane z funduszy Unii Europejskiej”. W świetle własnych obliczeń dotyczących tego tematu, Autorka zauważa, że badane gminy w sposób zróżnicowany przeznaczają środki finansowe na turystykę. Rodzi się zatem pytanie, na które w pracy zabrakło odpowiedzi, jakie są przyczyny tego zróżnicowania? oraz jakie czynniki ograniczają gminy nadmorskie w pozyskiwaniu środków finansowych z Unii Europejskiej?

Rozdział czwarty kończy podrozdział 4.5. pt.: „Zróżnicowanie gmin nadmorskich przez pryzmat oceny wskaźnikowej sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego”. Doktorantka na podstawie ustalonych wskaźników finansowych (załącznik 1) ukazujących kondycję finansową badanych gmin przeprowadziła ich klasyfikację rankingową z podziałem na gminy wiejskie, miejskie i miejsko-wiejskie (tab. 4.14, 4.15, 4.16) oraz scharakteryzowała poszczególne wskaźniki analizy finansowej z wyszczególnieniem gmin o najwyższych i najniższych wynikach w 2020 roku (tab. 4.17).

Podsumowując ocenę rozdziału czwartego, wspartą nieco szerszą charakterystyką, pragnę stwierdzić, że jest to (z małymi wyjątkami) bardzo wartościowa empiryczno-teoretyczna część całej pracy doktorskiej. Rozdział ten jest przykładem dobrej analizy ekonomicznej badanego problemu.

Rozdział piąty (ostatni) to „Diagnoza potencjału turystycznego obszarów nadmorskich oraz ocena wpływu potencjału gospodarczego na rozwój turystyki w świetle badań własnych”. Zanim przejdę do ustosunkowania się do zawartych w nim problemów pragnę zwrócić drobną uwagę na jego tytuł. Zbędna jest część końcowa „w świetle badań własnych”. Bowiem nie tylko rozdział ostatni napisany został na podstawie wyników badań własnych Autorki, ale także rozdział czwarty odnosi się do badań własnych. Rozdział ten zawiera zróżnicowanie potencjału turystycznego gmin nadmorskich, opisuje zagospodarowanie turystyczne, walory krajobrazowe, środowiskowe, zagospodarowanie infrastrukturalne. Prezentuje typologię

- w bibliografii przy niektórych pozycjach literatury zwartej brakuje miejsca wydania, np. 11, 138, 360.

Uwagi powyższe nie rzutują na wartość dysertacji doktorskiej, mogą jednak być przydatne w dalszych zainteresowaniach Autorki.

Podsumowanie i wniosek końcowy

Do podstawowych zalet recenzowanej pracy doktorskiej zaliczam przede wszystkim:

- realizację oryginalnej koncepcji badań literaturowo-empirycznych skierowanych na rozpoznanie determinant rozwoju turystyki w gminach nadmorskich. Temat ten posiada znaczące wartości poznawcze oraz praktyczne w działalności jednostek samorządu terytorialnego;
- dobrze dobrany i wykorzystany zespół metod i technik badawczych, szczególnie w analizie statystycznej oraz przygotowanie kwestionariusza ankiety do badań empirycznych;
- szczegółowe prezentowanie wyników analizy ilościowej w postaci tabel i wykresów oraz na ich podstawie formowanie wniosków poznawczych;

W mojej ocenie rozprawa doktorska pt.: „Determinanty rozwoju turystyki w gminach nadmorskich” autorstwa Pani mgr Natalii Dominiak stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W pracy Autorka wykazała się wiedzą z zakresu dyscypliny naukowej jaką jest ekonomia i finanse oraz umiejętnościami samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Stwierdzam, że recenzowana praca doktorska spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim zawarte w Ustawie z dnia 3 lipca 2018 r. „Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz.1669) art.14. ust 1, pkt. 1, ust.2 pkt 2 ustawy z dnia 14. 03. 2003 r o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595, z późn. zm.).

W związku z powyższym, kieruję do Rady dyscypliny ekonomia i finanse na Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym w Szczecinie recenzję, w której proszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej oraz dopuszczenie jej Autorki, Pani mgr Natalii Dominiak do publicznej obrony swojej pracy.

Poznań, 18.05.2024

